

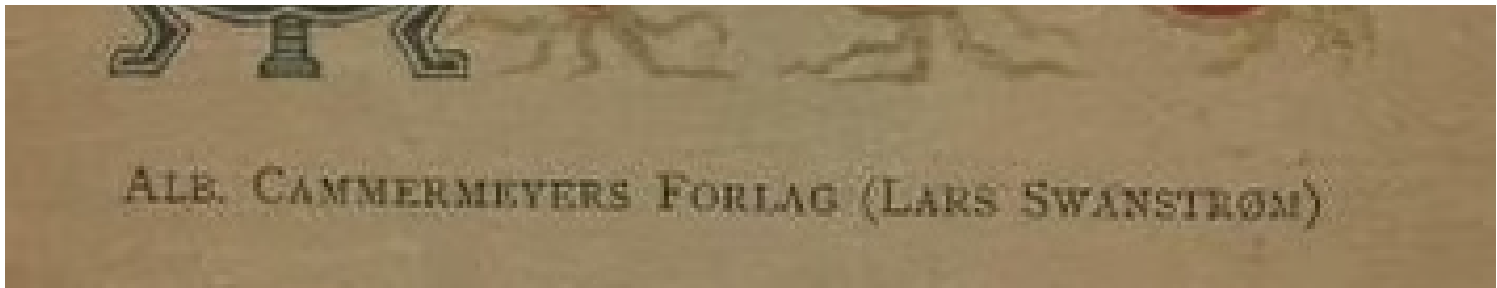
Sofies historie

Sofie er den 16 år gamle hovedpersonen i Camilla Collets roman Amtmannens døtre. Her kan du lese mer om henne, romanen og tiden den ble skrevet i.

FEMTE OPLAG

CAMILLA COLLETT
AMTMANDENS DØTRE

Omslag til 5. utgave fra 1897 tegnet av Thorolf Holmboe., Eier: Nasjonalbiblioteket.

Fakta om prosjektet "Opprørske jenter i litteraturen"

Tekstene under dette temaet ble skrevet i samarbeid med Foreningen !les i 2009. Målet var å løfte fram forfatterskap, bidra til å utvide tekstuniverset ungdom møter og stimulere til leseglede blant ungdom. Målet var dessuten å formidle norgeshistorie med et kvinneperspektiv.

Prosjektet var støttet av Norsk kulturråd og Fritt Ord. Referansegruppa besto av etnolog Kari Telste, historiker Anne Gamme, bibliotekar Mari Eeg-Vilnes, forfatter Ingelin Røssland, samt litteraturviterne Elin Havelin Rekdal og Tonje Vold.

«Du må danse, Sofien min, du må endelig danse. For himmelens skyld avslå det ikke ... det vil bli tatt ille opp ...»

Sofie er 16 år. Hun er på ball. Musikken spiller, og alle danser, men ikke Sofie. Hun blir stadig budt opp av menn som vil danse med henne, men hun takker nei til alle. Hun prøver å være så høflig som mulig, men hun synes hun har rett til å velge selv om hun skal danse eller ikke. Storesøsteren Amalie er ikke enig. Hun drar henne med seg til vinduet og prøver å overtale henne.

«Jeg danser aldri», svarer Sofie. Hun vil ikke bøye seg for Amalies vilje.

«Hva, Sofie, du aldri danse?» roper Amalie tilbake. «Du elsket jo dans lidenskapelig! ... Kan du ikke huske at da du var liten, danset du rundt så lenge at du tumlet overende og slo deg mot stoler og bord? ... Du har jo dessuten gått på danseskole i København. ... Det er altså ikke ditt fulle alvor.»

«Mitt fulle alvor.»

«Men Gud signe deg, Sofie! ...»

I tiden: 1800-tallet

Fakta: Hvem er Sofie?

Sofie er den 16 år gamle hovedpersonen i boka *Amtmannens døtre* som er skrevet av Camilla Collett.

Boka kom første gang ut i 1854 og regnes som en av de norske klassikerne. Sofies familie er svært borgerlig, og hun har oppdaget at kvinner i hennes kretser ikke får bestemme selv hvem de skal gifte seg med. De to eldste søstrene til Sofie ble gift med menn de ikke elsker og ble svært ulykkelige i sine ekteskap. Sofie vil ikke ende opp sånn.

Sofie i boka *Amtmannens døtre* vokser opp i et borgelig miljø på midten av 1800-tallet i Norge. På denne tiden var det bare en liten del av befolkningen som hadde stemmerett, og det var en alminnelig tanke at de som skulle bestemme var menn som eide jord eller var embetsmenn. Sofie og hennes søstre hadde ikke adgang til å studere ved universitetet eller ta artium, og de hadde ikke rett til å arbeide for offentlige etater eller som lærere.

Menn og kvinner hadde ulike roller i samfunnet og forestillingene om forskjellene mellom kjønnene ble forsterket i løpet av 1800-tallet. Tidligere hadde familien vært et arbeidsfellesskap i hjemmet, men i denne perioden ble produksjonen i stadig økende grad flyttet ut av hjemmet. Kvinnene ble værende i hjemmet med ansvar for barn og husarbeid. Mennene skulle arbeide ute, ta de politiske avgjørelsene og styre økonomien.

Borgerlig familiesfære

Avgrensingen av den private familiesfære gjaldt først og fremst for borgerskapet. Man måtte ha både penger og tjenerskap for å ha frue og stue «på stas». Og det var strenge krav for kvinner som ønsket å tilhøre kretsen av dannede damer. Det var for eksempel ikke akseptabelt for kvinner i de øvre sosiale lag å ta lønnet arbeid utenfor hjemmet. Deres arbeid var å være gode, omsorgsfulle mødre, og det var i denne perioden at man begynte å snakke om hvor viktig det er å ha et hyggelig hjem. De unge pikene i overklassen skulle lære dannelses og få en innføring i de skjønne kunster, og målet var å tiltrekke seg en ektemann. Velledighet og selskapelighet ble de store begivenhetene i livet.

En ung pike måtte aldri signalisere noen interesse, selv om kjærligheten brant i henne.

Datidens ungpikideal gikk også ut på at man ikke skulle stikke seg frem. Særlig gjaldt dette i forholdet til det annet kjønn. En ung pike måtte aldri signalisere noen interesse, selv om kjærligheten brant i henne. Hun skulle pent sitte med hendene i fanget og vente til han – eventuelt – «erklærte sine hensikter», som det het, ved tilbud om forlovelse.

Frigjøre følelseslivet

Da *Amtmannens døtre* kom ut, var det nettopp frigjøringen av kvinnens følelsesliv som var forfatterens ærend: en kvinne skulle, like fritt som en mann, kunne gi uttrykk for og akseptere sine følelser overfor den hun var blitt forelsket i.

Ida Cecilie Thoresen Krog (født 1858, død 1911) kvinnesaksforkjemper og Norges første kvinnelige student.

Foto: Wikimedia Commons

Kjærligheten mellom mann og kvinne blir meningsløs når konvensjonene tvinger den ene parten til emosjonell passivitet, slik at hun brenner inne med sine følelser, mente Collett.

Kvinner over 25 år hadde kun myndighet som «mindreaarige mannspersoner», det vil si at de ikke var myndige til å bestemme over sitt eget liv. I 1863 fikk ugifte kvinner over 25 år samme myndighet som voksne menn, men den mistet de om de giftet seg. I 1888 fikk vi en ekteskapslov som gjorde gifte kvinner myndige. Og da Cecilie Thoresen som første kvinne satte fram et krav om å få studere ved universitetet, fikk hun etter litt debatt gjennomslag for en lovendring og ble Norges første kvinnelige student.

Utgaver

Første del av *Amtmannens døtre* kom ut med anonym forfatter i desember 1854. På tittelbladet står årstallet 1855, og dette blir ofte oppgitt som utgivelsesåret. Andre del av boka ble gitt ut i 1855. Boka møtte kritikk, blant annet ble den ansett for å være altfor pessimistisk – så ille kunne da ikke kvinnens stilling være? Men romanen ble lest. I 1860 kom andre utgave, mens tredje utgave kom i 1879. Dette var den siste utgaven forfatteren selv hadde hånd om, og hun skrev her et nytt forord og satte inn noen fotnoter.

Romanen har kommet i en rekke utgaver også etter dette, i mer eller mindre opprinnelig språkdrakt og med tre ulike titler: originalens *Amtmandens Døttre*, deretter *Amtmandens Døtre* og i de nyeste utgavene *Amtmannens døtre*. På Camilla Colletts tid var skriftspråket i Norge dansk, og med unntak av noen dialektuttrykk er det dette språket hun skriver på. Det er dessuten en form for dansk som allerede da var gammeldags, og det kan være tungt å lese originalteksten i dag. I nyere utgaver er språket derfor noe modernisert, og i 2006 kom boka i oversatt utgave. Oversetteren har forsøkt å bevare den opprinnelige tonen ved å bruke et konservativt bokmål, og denne utgaven er langt mer tilgjengelig enn de tidligere. Det er forlaget Vigmostad og Bjørke som står for utgaven og oversettelsen er ved Willy Dahl.

Kvinner over 25 år hadde kun myndighet som «mindreaarige mannspersoner», det vil si at de ikke var myndige til å bestemme over sitt eget liv. I 1863 fikk ugifte kvinner over 25 år samme myndighet som voksne menn, men den mistet de om de giftet seg. I 1888 fikk vi en ekteskapslov som gjorde gifte kvinner myndige. Og da Cecilie Thoresen som første kvinne satte fram et krav om å få studere ved universitetet, fikk hun etter litt debatt gjennomslag for en lovendring og ble Norges første kvinnelige student.

Arrangert ekteskap

Arrangert ekteskap, ofte kalt «fornuftsekteskap», var utbredt blant borgerskapet i Norge på 1800-tallet. Det innebar at mange foreldre var med på å finne et «godt parti» til døtrene sine. Etter loven måtte både kvinnen og foreldrene hennes samtykke i ekteskapet. Å få døtrene godt gift var viktig ettersom kvinnene i de øvre sosiale sjiktene hadde få muligheter til å arbeide for å forsørge seg selv. De måtte ha en mann som kunne forsørge dem. Å ha flere ugifte døtre boende hjemme kunne bli dyrt for en familie. Det var nok ikke bare i romanen *Amtmannens døtre* at kvinnene samtykket under stort press.

I 1863 fikk ugifte kvinner over 25 år samme myndighet som voksne menn, men den mistet de om de giftet seg.

Likevel var det mange kvinner som ikke giftet seg. Grunnen var både at det var «mannsunderskudd» i Norge mot midten og slutten av 1800-tallet, fordi mange menn hadde utvandret til Amerika, og fordi en del kvinner ville beholde en uavhengighet som de kunne få om de ikke giftet seg.

I tiden da *Amtmannens døtre* kom ut, skjedde det også en endring i seksualmoralen i Norge. På 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet hadde det vært vanlig at kvinnene var gravide eller hadde fått barn før de giftet seg. En forlovelse var like juridisk bindende som et ekteskap, og det var ikke uvanlig å ha sex med sin forlovede. Det kan også se ut som at fordømmelse av ugifte mødre var svakere enn den ble utover 1800-tallet. Nye tanker om menneskets rett til lykke og kjærlighet kom med idealene fra den franske revolusjonen, men paradoksalt nok økte dette kontrollen med kvinnene. Det ble fortsatt født mange barn utenfor ekteskap i lavere sosiale lag, og dette førte til stor ulykke for mødrene. Mennene, derimot, mistet mye av det ansvaret de før hadde hatt i forhold til «uekte barn». Tanken om kjærlighetsekteskap ble også viktigere enn før.

Men igjen førte dette til mindre frihet for kvinnene – redselen for at de skulle forelske seg i «feil» mann, gjorde at foreldrene gjerne skjerpet kontrollen.

Tjenestepiker

Amtmannens døtre handler om en familie i det øvre sosiale sjiktet i samfunnet, og i boka går det tydelig fram at det var et skarpt skille mellom samfunnsklassene.

Å jobbe som tjenestepike i noen år var svært vanlig for bonde- og husmannsjenter på 1800-tallet. Foto: Waldemar Selmer, Universitetsbiblioteket i Bergen

Det livet Sofie lever, er langt fra et vanlig kvinneliv i Norge på midten av 1800-tallet. Å jobbe som tjenestepike i noen år var svært vanlig for bonde- og husmannsjenter. De jobbet for kost, losji og klær, og de fikk kanskje en pengeslant en gang i blant. Dette ble dessuten sett på som en læreperiode hvor de lærte å drive et hushold. Blant gifte kvinner var det ikke uvanlig å arbeide med salg i smått eller «småindustri», søm, vask og stryking, sysler som delvis kunne drives hjemme og kombineres med hus og barn.

Kvinnene utenfor det øvre borgerskapet skulle ikke være til stas, de skulle arbeide. Og for disse kvinnene var fattigdommen og harde arbeidsvilkår de største utfordringene i hverdagen.

Stemmerett

[Camilla Collett](#) er blitt hyllet som den som først tok opp den feministiske ideen i Norge med boka Amtmannens døtre i 1854. Men ingen av Colletts skrifter oppfordrer direkte til stemmerett eller

andre krav om politiske rettigheter. For henne var kvinnens stilling i familien og ekteskapet viktigere. Hun ønsket for eksempel at man skulle fjerne ordlyden i vielsesritualet om at kvinnen skal lyde sin ektemann. Likevel var boka et første varsel om hva som skulle komme. For i årene fram mot århundreskiftet fikk kvinnesaken flere stemmer i Norge. I 1884 ble Norsk Kvindesagsforening, den første kvinneorganisasjonen i Norge, stiftet, og året etter ble Kvindestemmeretsforeningen etablert. Selv om det fortsatt skulle gå noen år før man hadde alminnelig stemmerett for alle voksne kvinner og menn, var det mindre motstand mot kvinnelig stemmerett i Norge enn i mange andre land. Kampen for å oppløse unionen med Sverige radikaliserer politikken i Norge.

I 1884 ble Norsk Kvindesagsforening, den første kvinneorganisasjonen i Norge

Mer utdannelse og erfaring ga flere kvinner en forståelse av hvordan politikken fungerte og hvordan politiske mål kunne oppnås og burde formuleres. Idémessig hadde kvinnesaken sitt opphav i opplysningstidens krav til frihet, likhet og brorskap. Kvinnene som kjempet side om side med menn i 1700-tallets revolusjoner, krevde også å få del i rettighetene som ble vunnet.

Anmeldelsene

Aftenbladet: Her er noen utvalgte sitater fra anmeldelser av tredje utgave i 1879, som for øvrig kostet fire kroner og 75 øre i heftet utgave og seks kroner innbundet: «(...) og man saa, at bogen ikke alene stod paa høiden af hva vor literatur i hine aar præsterede, men besad en selvstændighed, et alvor, en mørk skjønhed, der sikrede den en plads blandt vort lands bedste literaturfrembringelser. (...) Men det maa strax føies til: de fleste vare ikke begeistrede, de fleste vare forargede, og man fik høre de fornøieligste udtalelser om, hvad bogens tendents egentlig var. Den almindelige udtalelse var vel den, der slog sig til ro med, at bogen var en utilbørlig forordning om at «damerne selv skulde have lov at fri».

«Men det forunderlige var, at (...) man vedblev at tale om det, efterat det allerede forlængst havde tabt nyhedens interesse; (...). Nævne vi nu *Amtmandens døtre* som en gammel bog, saa er det med den samme bitanke, hvormed vi nævne gammel vin og gamle venner. Thi denne bog har gjort sig selv hurtigt gammel derved, at den har hjulpet til raskere at omgestalte forholdene. Men netop derfor bliver den i en anden forstand aldrig gammel, d.v.s. den tilhører vor nationallitteratur, den er inregistreret som et led i denne, der ikke kan og ikke skal overspringes, naar man nævner de aandsværker, der have betinget Norges nutidsliv.»

Men hun vil ikke, at damer skal gaa i herreklæder, eller skraa tobak.

Ude og hjemme: «Et talent som hendes (Collett) trænge vi netop til i vore tider, hvor man med rette fordrer virkelighedsbilleder og realistiske skildringer; hvor man vil, at forfatteren skal kunne garantere for de existensers tilstedeværelse, som han skildrer, og hvor man forlanger, at poesien skal have et bestemt, sædeligt maal, en i stor forstand moralsk opgave, og gjøre os opmærksom paa samfundsonderne og diskutere samfundsopgaverne.»

Ukjent anmeldelse: «De fleste har nok hørt lidt om, at hun (Collett) er af dem, der kjæmper for kvindens emancipation. Stort mere ved man ikke. I vort lysskye samfund er dette nok. Det skræmmer.

Men mon denne kvinde-emancipation i grunden er saa farlig? Og specielt, mon Camilla Collets Ideal er det! Vi kan ikke give bedre svar end ved at henvise til «Amtmandens Døtre». Hva er det, hun vil have frigjort? Det er det kvindelige i kvinden. Hun vil at kvinden skal være et frit tænkende væsen, som skal udfolde de gaver, naturen har udstyret hende med uden at hindres af alt det trykkende, sædvane, mangel paa aandelig udvikling, mandens raa herredømme o.s.v. udøver. Og maa vi ikke alle her være enige med hende?

Men hun vil ikke, at damer skal gaa i herreklæder, eller skraa tobak, heller ikke vil hun indføre kvindelig værnepligt eller kvindelig politisk stemmeret, – og maa vi ikke atter være enige med hende?»

Se også

- [Ville frigjøre kvinners følelser](#)
- [Forskerintervju: Amtmandens døtre](#)
- [Camilla Collett - et feministisk forbilde](#)

Kilder

- Dahl, Willy: Forord i Amtmannens døtre, Vigmostad og Bjørke

OPPRØRSKE JENTER I LITTERATUREN

Det ble ikke vist noen globale meldinger eller andre viktige meldinger da dette dokumentet ble skrevet ut.